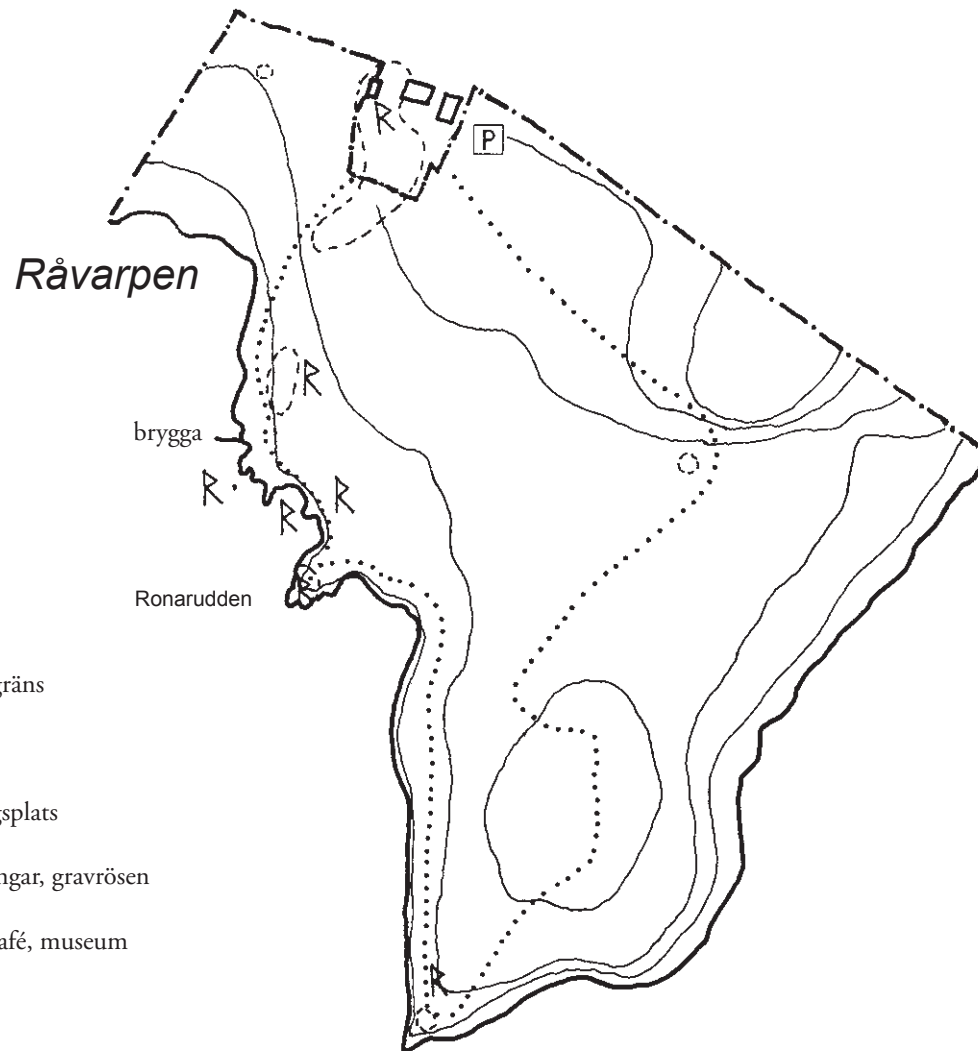
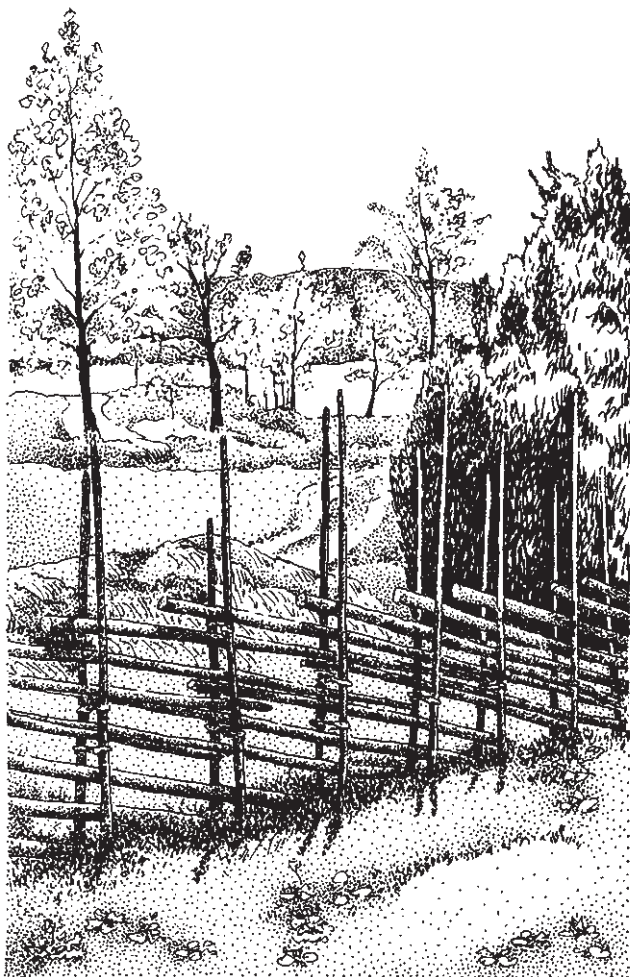

*Naturreseptat och
hällristningsområde i*

*Högsbyn,
Tisselskog*

- reservatsgräns
- stig
- P parkeringsplats
- R hällristningar, gravrösen
- sommarcafé, museum

Strövstig med gravrösen

Genom reservatet leder en relativt lättgången strövstig som är närmare två kilometer lång och som delvis löper genom blandskog. Utmed stigen kan man, förutom av vackra vyer, också njuta av blåsippor som uppträder med både himmelsblå och röda blommor, vitsippor och senare också liljekonvalj och ekorrbar. Längst ut på udden ligger två gravar, ett röse och en stensättning, som båda är samtida med hällristningarna och således från bronsåldern.

Friluftsliv med bad och utställning

I det välbesökta och populära naturreservatet finns en besöksbrygga där passagerarbåten Dalsland lägger till för kortare stunder under sommaren. Stranden med bitvis fina och långgrunda sandbottnar inbjuder till sköna bad.

I magasinet intill parkeringen finns en utställning om bronsåldern som bland annat visar kläder och smycken, vapen och verktyg samt långhus och skepp. Denna är öppen sommartid liksom caféet där man kan köpa kaffe och hembakat, vykort samt litteratur om bland annat hällristningarna.

Välkommen till Högsbyns hällristningsområde

I Högsbyn finns Dalslands största hällristningsområde. Här finns mer än 50 hällar med över 2 000 ristade figurer och tecken. De flesta av ristningarna i Högsbyn gjordes under bronsåldern för 2 500 till 3 000 år sedan. Ristningarna är inhuggna i mjuk lerskiffer.

Berghällar med ristningar finns i hela området - längs infartsvägen, i den gamla trädgården, i ängsmarkerna och vid stranden. Ristningar finns på nästan alla hällar och det görs fortfarande nya fynd inom området.

Motiv

De vanligaste motiven i Högsbyn är så kallade skålgropar som förekommer ensamma, i grupp, i långa rader eller tillsammans med andra figurer. Andra vanliga motiv är fotfigurer, skepp, cirklar, hjulkors, människor och "ormvindlingar"

Bruket att hugga och rista in bilder i berg har förekommit i många kulturer runt om i världen. Syftet har i de flesta fall varit av religiös natur. Förmodligen speglar ristningarna i Högsbyn den föreställningsvärld som bronsålderns människor levde i.

Processionshällen

Den märkligaste hällen inom området är Processionshällen som sannolikt avbildar en vårprocession från bronsåldern. I processionen går bland andra lurblåsare och över skeppen slår människor baklängesvolter. Processionen finns på en liten nästan lodrät häll strax söder om trädgården.

Ormvindlingshällen

I närheten av bryggan finns den stora Ormvindlingshällen med långa våglinjer, skålgropar, fotsulor, solkors och skepp. Detta är den största hällristningen i Dalsland med en över 20 meter lång sammanhängande ristningsyta.

Ronarudden

Den största koncentrationen av ristningar finns längst ut på Ronarudden. Många av ristningarna där är ovanligt djupa och tydliga. De stora skeppen på Ronarudden syns tydligt också då de inte är imålade. Dessa är också de första som uppmärksammats i historisk tid och de omnämns redan på 1700-talet.

Att vårda hällristningar

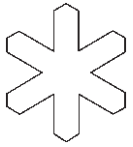
För att hällristningarna skall synas måste de hållas fria från växtlighet och i viss utsträckning fyllas i med färg. I Högsbyn är de flesta ristningar imålade med röd färg. Målningen bättras på med några års mellanrum.

Berget är utsatt för en långsam naturlig vittring som på sikt kommer att utplåna ristningarna. Ett allvarligt problem är lavtillväxten, vilken ökat de senaste åren. Lavar fräter sönder bergets yta och är därför skadliga för hällristningar. Andra hot mot ristningarna är frostsprängning, som uppstår när vatten rinner ner i bergets sprickor och fryser, och rotsprängning, som orsakas av att gräs- och andra växtrötter växer ner i sprickor och spränger sönder berget. För att minska vittringen på ristningshällarna täcks de därför under vissa perioder med ett skydd som hindrar frostsprängning och samtidigt dödar lavar.

Var rädd om ristningarna!

Ett stort hot mot hällristningarna i Högsbyn är slitage. Berget är mjukt och blir snabbt nedslitet. Tänk på att det finns hällristningar på de flesta av hällarna i området, även om de inte är imålade. **Gå därför inte på några berghällar!**

Välkommen till Tisselskogs naturreservat

Naturreservatet Tisselskog ligger i en vacker odlingsbygd i Högsbyn belägen på en udde i sjön Råvarpen. Den sluttande artrika slätterängen ligger i ett solbelyst läge på Dalformationen. Denna utgör rester av en bergskedja som bildades på botten av ett grunt hav för mer än 1 000 miljoner år sedan. Den kalkhaltiga berggrunden som består av kloritsten och lerskiffer ger upphov till en rik flora. Området är lätt tillgängligt såväl från land- som sjösidan då Råvarpen ingår i Dalslands kanals sjösystem.

Blåklocka

Rödklöver

Nässefjäril

Humla

Ängsfloran

Särskilt under våren och försommaren avlöser de många blommorna på den välskötta slätterängen varandra med en färgrik blomsterprakt. Gökärt och skogsnäva, som också kallas midsommarblomster, tävlar med sina rosalila blommor i skönhet med blått jungfrulin och blåklocka samt gul käringtand och gulmåra. Också rödklöver och johannesört trivs här tillsammans med en mängd olika gräsarter som fårsvingel och darrgräs. På torrare partier mellan berghällarna blommar mandelblomma med vita blommor på höga stjälkar, krydddoftande kungsmymta och sötvedel med liggande sicksackböjda stjälkar och lakritssmakande blad. Här kan man också finna små bestånd av kattfot och nära stranden växer också blodnäva.

Slätterängens flora är anpassad till en näringsfattig miljö. När blomningen är över slås därför ängen med lie eller slätterbalk och det slagna höet får därefter ligga ett par dagar innan det forslas bort. På så sätt hinner blommornas frön falla till marken och man slipper en önskad gödseffekt som annars kan förändra arternas sammansättning.

Orkidéer

I reservatet växer jungfru Marie nycklar och även ett par andra orkidéarter. Den graciösa nattviolen med sina gulvita blommor skall man passa på att studera närmare och gärna insupa doften av i skymningen då denna lockar till sig svärmare och andra nattflyn. Tvåblad har som namnet anger endast ett par stora ovala blad medan de små gulgröna blommorna försvinner lätt mot den övriga försommargrönskan. Orkidéerna och även ängens och skogens blommor pollineras av en mängd olika insekter.

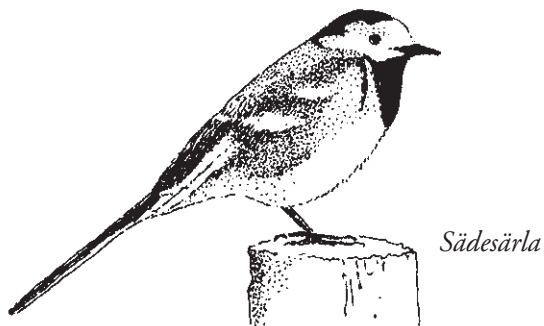
Johannesört

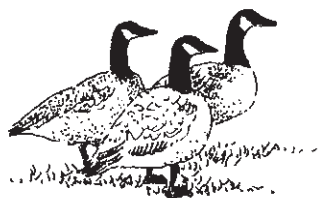
Gulmåra

Fågellivet

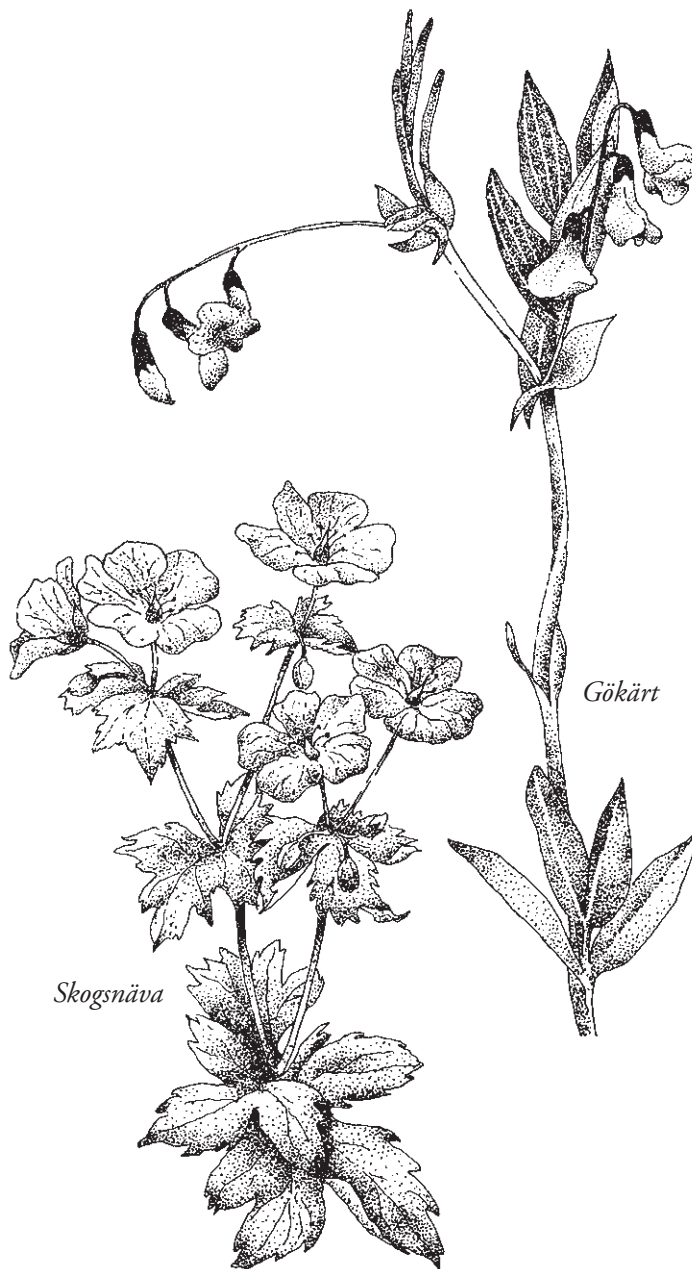
Redan tidigt på våren hörs sånglärkorna drilla högt över markerna. Tofsvipor och kanadagäss tillhör också de fågelarter som först återkommer efter vintern och hela sommaren brukar ett par tranor segla över markerna på sina breda vingar eller beta ute på åkrarna.

I reservatet och dess omedelbara närhet häckar ett flertal av våra vanligaste fågelarter som blåmes, talgoxe, kungsfågel, sädesärta och olika sångare och trastar som lövsångare och taltrast. Bofink, svartvit flugsnappare och nötväcka häckar årligen liksom olika änder. Häger besöker regelbundet området och landskapsfågeln korpen ses ofta flyga över på spaning efter föda. Vintertid finns chans att få se strömstare. Vittryggig hackspett, som är akut hotad och starkt minskande i hela landet, har tillfälligt observerats liksom sommargylling vars flöjtande läte oftast avslöjar fågelns närvaro.

Kanadagås

Skogsnäva

Gökärt

Vid reservatet finns parkering, toalett, informationstavlor och sommartid även café och en utställning om bronsåldern. Möjlighet finns att boka visningar av utbildade arkeologer.

Så hittar du hit

Tisselskogs naturreservat och Högsbyns hällristningsområde ligger 10 km norr Häverud och akvedukten. Följ skylt "Hällristningar". Vid färd norrifrån på riksväg 45, svänger man västerut vid Tösse kyrka. Efter ca 30 km finns skylt "Hällristningar 2". Strax norr Steneby kyrka på väg 172 mellan Uddevalla och Bengtsfors svänger man öster mot Dals Långed. Ca 5 km efter samhället finns skylt "Hällristningar 2".

Väst kuststiftelsen

NATURVÅRD ✿ FRILUFTSLIV

www.vastkuststiftelsen.se

Foldern är utgiven med bidrag från
Västra Götalandsregionen

Text: Tommy Andersson & Ritwa Herjulfsson, hällristningar
Ulla Ashede, natur

Illustrationer: Tommy Andersson, hällristningar
Kerstin Hagstrand-Velicu, övriga
Nytryck 2014